

הסמכות הווירטואלית: היבטים של סמכות הורית בעידן דיגיטלי

שרון קייזר-הלר

הורות היא ללא ספק אחת ההתנסויות המשמעותיות והמעצבות ביותר בחיי האדם הבוגר. יחד עם זאת מעטים האנשים שמצליחים לחזות מראש את האתגרים שהורות מעמידה בפניהם ולרוב אנו חשים שלא הצלחנו "להגיע מוכנים" למגוון ההתנהגויות והרגשות עימם מפגישה אותנו ההתנסות בחוויה ההורית. בעידן הרשתות החברתיות ומערכות היחסים הווירטואליות מתווספת מורכבות לחוויה ההורית על כל היבטיה. לא די בקשיים שהורים חוו עד היום בשמירה על גבולות ומציאת האיזון הנכון שבין חוס וקבלה לבין היכולת להגן ולהגביל את אופני ההתנהלות של הילדים, אלא שהיום עוד נדרש מהם לגשש את דרכם באפלה בניסיון לדלות פרטים על ההתרחשות וההתנהלות של ילדיהם בעולם הווירטואלי. מאמר זה מבקש לשפוך אור על סוגיות של הורות וסמכות הורית בעידן דיגיטלי ולהראות שעל אף הקושי הגדול בשמירה על מעורבות וסמכות במרחב הווירטואלי, מוטלת עלינו החובה כהורים ואנשי חינוך למצוא את הדרך להיות נוכחים בחיי הילדים גם בזירות החדשות.

סגנון התנהגות הורית וגישות לגידול ילדים הינם משמעותיים ובעלי השפעה בהתפתחות המשותפת של ילדים והורים. לכל אחד מאיתנו יש סגנון הורות שונה וייחודי המורכב ומושפע מגורמים חיצוניים-סביבתיים ומגורמים פנימיים-אישיותיים. פלוטניק (2007) מתארת את ההורות כאספקט מסוים של העצמי המתפתח בחיי האדם הבוגר. לדבריה העצמי ההורי מתפתח בסדר כרונולוגי לאורך השנים ומתאפיין כפגיע ורגיש מאד ומכאן גם תופס מקום מרכזי ומשמעותי במיוחד בחיי האדם הבוגר. בהיותו מושפע משלל גורמים ניתן לתאר את סגנון ההורות של האדם כדפוסי התנהגות שמתמשכים ומשתנים בו זמנית לאורך החיים. מתוך סקירה היסטורית ומקיפה של מימדי ההורות המוצעים בספרות מקובל להסתכל על התנהגות הורית במודל המתייחס לשני צירים העומדים ביסודן של כלל ההתנהגויות הקיימות באינטראקציות שבין ילדים להוריהם (Maccoby & Martin, 1983):

א. ציר של קבלה/דחייה: מתייחס למידה בה ההתנהגות ההורית מאפשרת קבלה של מחשבותיו ומעשיו של הילד, למידת הרגישות שההורים מפגינים כלפי הילד ומידת הבעת החוס והאמפתיה המופנים כלפיו (רגישות, שימוש בהסברים, תמיכה באוטונומיה, ועוד).

ב. ציר של שליטה/היעדר שליטה: מימד זה מתייחס להיבטים שונים של רמות שליטה שהורה מפגין כלפי דפוסי ההתנהגות של ילדו ולרמת הדרישות שהורה מפעיל על הילד לעומת דרגות החופש בהן הוא מאפשר לו לפעול.

אחד האתגרים המורכבים בהורות הוא הצורך והמחויבות המוחלטת שלנו להיות זמינים להגנה ודאגה לשלומם הנפשי והפיזי של ילדינו לאורך השלבים השונים בחייהם. זוהי מטלה קשה בפני עצמה עוד בגילאי הינקות והילדות המוקדמת, אפילו כשהם צמודים לבטננו במנשא. הצורך האנושי בדאגה והגנה על "היקר לנו מכל" הופך קשה יותר ויותר ככל שהילדים גדלים והצרכים ההתפתחותיים שלהם משתנים. הילדים הגדלים זקוקים לדפוסי התנהגות אוטונומיים ועצמאיים יותר שבאופן בריא וטבעי מאפשרים להם להתנהל בצורה עצמאית במרחבים חברתיים שונים. במלים אחרות היכולת של ההורה לבחור, לנווט, לשמש דוגמא ולהנכיח את עצמו בחיי הילדים משתנה עם השנים ככל שהאוטונומיה החברתית של הילדים מתפתחת. כך למשל משתנה היכולת שלנו להשפיע ולכוון אותם בתהליך בחירת החברים הקרובים אליהם. אם בגילאים הצעירים מוטלת עלינו האחריות להזמנה של חברים למשחק בשעות אחר הצהריים ואף לנסות לתווך ולסייע להם

במידת הצורך בפתרון של קונפליקטים חברתיים, הרי ככל שהילדים גדלים אנו מעודדים אותם לבחירה עצמאית ורוצים שיהיו מסוגלים ליזום וליצור לעצמם קשרים חברתיים התואמים את תחומי העניין שלהם. כשמגיעים לגיל ההתבגרות לרוב מתחילים ההורים לחוש באובדן של שליטה ביחס לבחירות ולהתנהלות של הילדים בעולמם החברתי וכאן מתחילים הקונפליקטים בנוגע לחברים שהילד בוחר להסתובב עימם ול"אופני ההשפעה" השונים שלהם על חייו. אמנם מדובר במשימה מורכבת בפני עצמה אבל עדיין משימה מוכרת וצפויה שגם ההורים שלנו התמודדו איתו כשהתבגרנו.

אך מה קורה לנו כהורים כשאנו מאבדים את הקשר עם ילדינו לטובת עולם וירטואלי מסובך ומסועף שמתקיים במקביל להתנהלות היומיומית של הילדים בבית ובבית הספר? איך אנחנו מיישמים את הסמכות והמעורבות שלנו בתוך עולם של רשתות חברתיות, עולם שהגישה שלנו אליו לרוב מאד מצומצמת?

מתוך עבודתי עם הורים למתבגרים נראה שאחת הסוגיות הבערות המעסיקות הורים בימינו היא מידת האוטונומיה והקבלה ההורית כלפי הילדים סביב ההתנהלות העצמאית שלהם ברשת. הורים מתקשים לבסס מעורבות וסמכות הורית במרחבים הוירטואליים וחוששים לפגוע בחיי החברה של ילדיהם עד כדי כך שההורים עצמם לעתים חווים ומתארים מעורבות הורית ברשת כחדירה לפרטיות של הילדים. סוגיית "הפרטיות" ברשת מוכרת לנו לא רק מההתנהלות של הילדים. נראה כי החיים במאה ה-21 מאתגרים את כולנו עם שאלות של מוגנות וחשיפה ברשת, אולם לרוב אנחנו לא עוצרים ומקדישים מחשבה וזמן להתנהלות שלנו במרחב הוירטואלי. שאלת הפרטיות ברשת מעסיקה הורים רבים בנסיון להיות נוכחים בחיים הוירטואליים של ילדיהם. אולם משהו בצמד המלים "פרטיות-ברשת" לא מאפשר הבנה אמיתית של החיים במרחב הוירטואלי. נראה שהשינוי צריך להתחיל בהבנה והיכרות של ההורים עם המתרחש בזירות הוירטואליות ועם חוסר היכולת של כולנו לשלוט ברמות החשיפה של כל תגובה, תמונה או פוסט הנשלח לפרסום. במקביל צריך לבסס דפוסים של היכרות ומעורבות הורים בחיי הרשת של ילדיהם. דפוסים ההתנהלות ההורית צריכים להיות מותאמים למתרחש בזירה הוירטואלית וכך גם הטרימינולוגיה שלנו. אנחנו לא "חודרים לפרטיות שלהם" מאחר והרשת היא לא מקום פרטי והמידע, המילים וההתנהלות שלהם חשופים לעיני כל ויכולים להתגלגל לכל אדם ומקום מבלי שיהיו מודעים לכך.

חשיבה מסוג זה מציעה שינוי משמעותי בהתנהלות ההורית ברשת. בדיוק באותה המידה בה לא ניתן לילדינו להתרועע עם קבוצות של ילדים ומבוגרים שאנו לא מכירים ולשתף אותם בפרטים אישיים על חייהם, כך גם לא צריך לאפשר שיטוט ושיתוף ברשתות חברתיות ללא מעורבות ונוכחות הורית. כמובן שאין הכוונה שנהיה נוכחים בכל קבוצת ווטסאפ של הילדים, אלא שנמצא את הדרך לקשר ולדיאלוג משמעותי שיאפשר לילדים להתנהל ברשת באופן אוטונומי התואם את הערכים, הגבולות והסמכות ההורית הקיימת בבית.

צמצום המרחק בין החוויות של הילדים לבין החוויות של ההורה עצמו ברשת הוא אחד הכלים המשמעותיים העומדים לרשותנו כהורים בניסיון להבין את המתרחש בזירה הוירטואלית. הרי גם אנחנו חשופים להתנהלות אינטנסיבית ומאתגרת ברשתות החברתיות. דפוסים של בריונות, הצקות ואמירות פוגעניות קיימים גם בקבוצות מבוגרים, חברים, הורים ומשפחה. זה הרי לא באמת פוסח על איש מאיתנו.

המרחבים הוירטואליים קוראים תיגר על המושגים המוכרים לנו בהקשר של התנהלות בינאישית וקבוצתית. הם שואבים אותנו לזירות חברתיות סוערות ולא מוגנות, שפעמים רבות מותירות את הילדים כמו גם את הוריהם חשופים ופגיעים ברשת. יחד עם זאת אם לא נפחית את השימוש במנגנונים של התנגדות, שיפוטיות

וביקורת על "המתרחש ברשת" לא נצליח לבסס מידה מתאימה של נוכחות ומעורבות הורית במתרחש בזירות הווירטואליות. אז איך מוצאים את האיזון המתאים על ציר השליטה והקבלה ההורית בעידן של חיים וירטואליים? מודל ארבעת השלבים של "מרכז הורשת" (הורשת, 2016) מציע להורים, אנשי טיפול וצוותים חינוכיים מרחב ליצירה של קשר משמעותי סביב השימוש ברשתות חברתיות. המודל מאפשר משחק בין רמות שונות של אוטונומיה, דיאלוג ומעורבות הורית בהתאם למאפייני ההורים, הילדים והערכים החשובים למשפחה:

עקרונות מוג'ן ברשת לביסוס מעורבות וסמכות הורית וירטואלית:

1. **מודעות:** למידה של המרחבים הווירטואליים בהם משוטטים בני הבית, הפחתת השימוש בביטויים של התנגדות וביקורת ולקיום דיאלוג וקשר עם הילדים מתוך נכונות כנה להיכרות ולמידה על מרחב המחיה המקביל.
2. **ויסות רגשי:** פיתוח מנגנונים של השהיית תגובה ואינהיביציות מול המקלדת. אנו יכולים להיות מקור של ידע ומודל לילדים לשימוש מווסת ברשת. הורים וילדים מקדישים זמן משפחתי ולומדים להיות מווסתים ברשת: לא עונים מייד לכל הודעה ולא מגיבים על כל סטטוס. לומדים להשהות את התגובות בעיקר כשאני כועס/נסער/עצוב, וכו'.
3. **גבולות ברורים:** למרות תחושת החופש שמייצרת חווית השימוש ברשתות החברתיות הילדים צריכים לשמוע ולהבין ברמת היומיום שלא הכל מותר ופרוץ. יש מקום לעבודה משמעותית על גבולות המקלדת הנתאם לערכים של הבית ולפיתוח מנגנונים של בקרה עצמית וחשיבה על הייצור האנושי שבצד השני של הרשת.
4. **נוכחות הורית:** מכניסים את השיח על הרשת לבית ומכניסים את ההורים למרחב הווירטואלי באופן עקבי וגלוי. בדיוק כמו שאנו שואלים מה עבר עליהם היום בבית הספר או בגן כך גם מצופה ממני כהורה להתעניין ולהיות מעורב בחיי הרשת שלהם. אנחנו לא חודרים לפרטיות – חלה עלינו חובה כהורים להיות מעורבים ברמה זו או אחרת באינטראקציות החברתיות שלהם ברשת.

חשוב לזכור שמאפייני המעורבות, הקבלה והסמכות ההורית משתנים, מתבססים ונבנים בהתאם למאפיינים האישיים של בני הבית ולאינטראקציה הייחודית המתפתחת ביניהם עם השנים. במחקר רחב היקף שהתקיים במעבדה להתפתחות חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים בדק **כנפו (2014)** את סגנון ההורות השונה המתפתח אצל ההורים כלפי כל אחד מילדיהם ומצא שאותו הורה יפתח דפוסי התנהגות דיפרנציאליים כלפי כל אחד מילדיו. סגנון ההורות יהיה מושפע בין היתר מהצרכים והמאפיינים הייחודיים לכל ילד ולאינטראקציה בינו לבין ההורה. גם בהתנהלות ההורית ברשת חשוב להבחין בהתנהלות הורית דיפרנציאלית כלפי כל ילד בהתאם למאפייניו האישיים ולאינטראקציה הנוצרת עם ההורה ובהתאמה למצוא עבורו את מידת ואופן המעורבות המתאימים לו ברשת.

ההתנסות בחוויה ההורית מהווה נקודת ציון משמעותית בקרב רוב בני האדם בדרך לתחושה של הגשמה ומימוש עצמי. עד כדי כך שאנשים מספרים שהם מכוונים ובונים את חייהם לקראת השלב בו יקימו משפחה ויהפכו להורים. יחד עם זאת הורות מפגישה אותנו עם אינספור אתגרים והתנסויות מורכבות והורים צעירים מוצאים עצמם מופתעים מעוצמת המפגש עם המחויבות הטוטאלית כלפי הילדים ומדפוסי הקשרים וסגנונות ההורות שנרקמים ומשתנים עם השנים.

עם כל ילד נולד הורה. הורה שחייו משתנים לבלי היכר עם הפיכתו למבוגר האחראי לדאגה אבסולוטית לייצור תמים שזה עתה יצא לאוויר העולם. קשה לאמוד את מידת האחריות והמחויבות ההורית טרם פגישתנו הראשונה עם אתגרי ההורות ורובנו מוצאים את עצמנו מופתעים מרמת המעורבות הנדרשת וריבוי האתגרים עימם ניפגש לאורך הדרך. גם היכולת למעורבות, תמיכה והגנה על ילדינו הופכת מאתגרת יותר ויותר ככל שהילדים גדלים והצרכים ההתפתחתיים שלהם משתנים. בעידן הווירטואלי המשימה הופכת למאתגרת אף יותר. יחד עם זאת אל לנו לוותר על המעורבות והסמכות ההורית שברשת. זוהי חובתנו כהורים ואנשי חינוך להיות נוכחים בחיי הרשת של הילדים ולסייע להם בהקניה של הכלים המתאימים להתנהלות מיטיבה עבורם גם שם. בסופו של דבר אם נבסס קשר, סמכות ומעורבות עם הילדים סביב השימוש ברשת נוכל ליצור עימם דיאלוג משמעותי שיסייע להם להתנהל במרחבים הווירטואליים בצורה נעימה, מאפשרת ובטוחה.

ביבליוגרפיה:

1. פלוטניק, ד. (2007). הקול ההורי. הורות כתהליך נפשי-התפתחותי. בתוך "חויית ההורות: יחסים, התמודדויות והתפתחות. קריית ביאליק: "אח" והאוניברסיטה העברית (333-362).
2. **Baumrind, D. (1971).** Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4, 101-103 **Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983).** Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In *Handbook of Child Psychology Vol. 4.* (pp. 1-102). NY
3. **Knafo, A., & Plomin, R. (2006).** Parental discipline and affection, and children's prosocial behavior: Genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 147-164. [winner of the **Outstanding Paper of the Biennium Award**, The International Society for Interpersonal Acceptance and Rejection.]